

Al Pass dal Malögia: center da la natira Torre Belvedere e reservat d'avnauns glazialas sut protecziun da la Pro Natura

■ **Ilis onns 1850 han ins scuvert en la regiun dal Pass dal Malögia avnauns glazialas, numnadas en talian «marmitte». Vers il 1880 ha il cont beltg Reness construi il chastè da Belvedere ch'è però prest daventà ina ruina pervi da las difficultads finanzielas dal cont.** Entras la vendita da talers ha la Pro Natura (da lez temp Lia svizra per la protecziun da la natira) pudì acquistar il territori l'onn 1953, cun il sustegn da la Lia svizra per la protecziun da la patria, dal chantun Grischun e d'alters donaturs. Il sustegn da la Banca chantunala grischuna e dal Departament federal da defensiun, protecziun da la populaziun e sport ha pussibilità ils ultims onns da schlargiar il reservat.

La tur dal chastè che porscha in grondus panorama ha l'uniun da traffic puspè fatg accessibla. Ils ulteriurs custs per la tgira dal reservat vegnan cuvrìs entras donaziuns e contribuziuns da commembranza da la Pro Natura.

Reservat d'avnauns glazialas Malögia

En il territori da Malögia datti in'accumulaziun unica sin plaun europeic da 36 avnauns glazialas grondas e pitschnas. Ellas furman in geotop d'impurtanza regiunala. Plinavant datti en il territori protegi palids autas d'impurtanza naziunala, in gaud da tieus alpines ed in'interessanta vegetaziun da grip.

A partir da la tur panoramica Castello Belvedere han ins ina survista impressiunanta sin l'Engiadina e la Bregaglia. La Pro Natura ha cumprà l'onn 1953 il chastè Belvedere ensemen cun 33 ha gaud da tieus alpines. Dapi lura tgira e mantegna ella il territori protegi.

Temps da visita favuravels: Primavaira, stad, atun.

Viadi: Cun la Viafier retica enfin San Murezzan, alura cun l'auto da posta enfin la posta Malögia.

Cumportament en il territori protegi: Per plaschair betg bandunar las sendas da viandar; tegnair ils chauns a la corda; scumandà da far fiu e da campar.

La cuntrada

Crests smuttads da gnais e da granit caracteriseschan il Pass dal Malögia sin 1800 m s.m., gist sut il cunfin dal gaud. Ina vaira serra da la val manca qua al cunfin superiuor da l'Engiadina. Enstagl croda il terren vers vest en ina spunda stippa bunamain 400 meters giuaden en la Bregaglia.

L'origin dal reliev: La vasta val da l'Engiadina cun sias cuntradas da lais è ina furmaziun tipica dal davos temp da glatsch. Dal massiv dal Bernina culavan imposantas massas da glatsch sur il Pass

dal Malögia vers vest. La foppa da la Val Bregaglia è sa furmada gia pli baud entras l'effect d'erosiun dal flum Maira.

Clima spezial: En quest'atezza en ils envierns fitg lungs. Grondas differenzas tranter stad/enziern e di/notg en tipicas en las Alps Centralas. Il vent dal Malögia che sufflà durant il di aval en Engiadina e la serp dal Malögia che sa tira nà da la Bregaglia sco brentina spessa en appariziuns localas caracteristicas.

Vegetaziun e flora: La gronda part dal reservat consista da gauds da tieus alpines cun suten chaglias bassas. En ina part dal reservat cun palids autas, palids bassas e grippa n'hai sa chapescha nagin gaud. La flora da las Alps Centralas preschenta diversas particularitads.

La fauna: Il clima e la vegetaziun influenzeschan la fauna. Bliers animals, uschia er numerusas spezias d'utschels, ston far durant ils mais da stad provisiuns da nutriment per ils lungs envierns.

Las avnauns glazialas

Il resultat dal regress dals glatschers: Avant circa dieschmilli onns, suenter il davos temp da glatsch, en ils glatschers sa retratgs dal fund da las vals. Immensas massas d'aua da naiv e da sablun e crappa transportada dal glatsch dals glatschers en vegnidas libras. Qua tras en sa furmadas sut il glatsch surfatschas da grip muladas glisch, sfessas e darar er avnauns glazialas.

Aua da naiv cun sablun sco med da mular: L'aua da naiv dals urs e da la surfatscha dals glatschers ha tschertgà ina via tras sfessas dal glatsch. L'aua ed il sablun transportà en fruntads cun gronda pressiu sin il fund dal grip. Tut tenor la direzza dal crap e la durada da l'effect da mular en il medem lieu en sa furmadas foppas da differenta grondezza – las avnauns glazialas.

Savens cuvertas ed oz zuppadas: Bliers avnauns glazialas n'han nagin scul en il grip cumpact ed en perquai emplenidas cun aua. Fitg bliers restan zuppadas, perquai ch'ellas en vegnidas emplenidas cun sablun e crappa durant il regress dals glatschers.

Center da la natira Torre Belvedere

La Torre Belvedere, u «al Castel» sco quai ch'ils Bergiagliots din, stat sisum la serra da grip en il reservat da las avnauns glazialas da Malögia. Davent da l'Engiadina'Ota croda il terren var 350 meters giuaden en la Val Bregaglia.

La Torre Belvedere è vegnida construida a partir dal 1882 sco part dal chastè Belvedere, la residenza privata dal cont Camille Frédéric Maximilian de Renesse da la Belgia. Il siemi dal cont d'ina residenza alpina per l'aristocrazia europeica a Malögia n'è dentant betg ida en vigur. Strusch cumenzà cun las lavurs da construcziun al mancavan ils daners ed il chastè è vegnì construi pli u main a fin pir suenter sia mort, uschia ch'il cont

L'imposanta Torre Belvedere ch'è vegnida construida a partir dal 1882.

FOTO: ZIEGENBERG / CC BY-SA 4.0

n'ha mai abità en sia residenza.

La Torre Belvedere resta in dals monuments istorics dals projects futuristics dal cont Renesse – sper l'hotel Palace, l'hotel Schweizerhaus, la chasa Segantini ed intgins auters bajetgs – ch'han defini il svilup da Malögia.

Suenter l'utilisaziun dal chastè sco hotel e pli tard sco institut da furmaziun è restà suenter in incendi unicamain la tur; l'annexa han ins stui disfar per la gronda part. Las stallas daspera existan oz mo anc sco ruinas.

Il 1953 ha la Pro Natura pudì acquistar la tur ensemen cun il gaud da tieus en ses conturn e las avnauns glazialas ed ha qua tras pudì crear il territori natiral protegi.

Oz è la tur in dals centers da la natira da la Svizra ed è avert da mez zercladur fin mez october per mintgin (entrada libra). Da la plattafurma sin la tur sa preschenta in panorama impressiunant sin l'Engiadina e la Val Bregaglia.

Sin il plaun sisum dals trais plauns da la tur vegn mussà l'exposiziun permanente «Landschaftsgeschichte Maloja». Ils dus plauns suten dattan plaz ad exposiziuns temporaras. Quellas stattan er a disposiziun per terzas personas.

Exposiziun permanente

Per il 40avel anniversari da la Pro Natura Grischun ha la gruppa regiunala Pro Natura Bregaglia realisà l'onn 2005 l'exposiziun permanente «Istorgia da la cuntrada Malögia» cun 27 tavlas en la tur Belvedere.

L'exposiziun preschenta l'istorgia da cuntrada da la regiun dals davos 300 milliuns onns e la crappa che dominescha la cuntrada: L'Africa tanscha fin en il Grischun; granit e gnais giaschan sur crappa da sediment sco consequenza da la ruttadira inversa da la platta africana sur la platta europeica. E betg mo quai, il granit da la Bregaglia è penetrà en il complex da muntogna structurà a fin.

I vegnan preschentads ils sviaments dramatics dal current; avant 30 milliuns onns culavan tut las auas da la regiun anc en direzziun dal Rain, e la Maira aveva conquistà en il decurs dal temp ina val suenter l'otra da l'intschess da l'En. Il mosaic da furmas entras l'effect dal fier e las creschientschas ed ils regress dal glatscher dal Forno, sco er l'effect d'erosiun da las massas d'aua furman basas impurtantas da l'istorgia tardiva da la cuntrada al Malögia. Il regress actual dal glatscher dal Forno vegn mess

en connex cun l'istorgia recenta dal clima e cun l'effect da serra.

Sems da pollens en las palids e sediments en ils lais raquintan da l'istorgia variada da las palids autas e da las cuntradas dals lais da l'Engiadina'Ota d'enfin avant 16 000 onns. L'istorgia dal gaud ha cumenzà gia avant 11 400 onns. Fin avant 4000 onns era la cuntrada cuverta cun in gaud da lareschs e da schembers, pli tard er cun pigns. Cun l'utilisaziun entras l'uman ha er cumenzà a crescher chagliom. La surgiudida entras tagls radicals e la pasculaziun caracteriseschan

Avnauns glazialas a Malögia.

FOTO: MAULE / CC BY-SA 3.0

la cuntrada dal pass fin l'entschatta dal 20avel tschientaner. La regiuvinaziun dal gaud a partir da la fin dal 19avel tschientaner maina a spazis da viver rars cun ritga fauna e flora.

Er la migraziun dals utschels ch'ins po observar particularmain bain sin il Malögia, vegn tematisada. Las activitads da l'uman han marcà e marcan anc adina fermamain la cuntrada. Il pass è vegnì frequentà dapi ils temps preistorics e dapi ils Romans è sa furmà in traffic intensiv sur il pass, quai che mussan fastizs tipics al Malöggin. Il svilup da la regiun entras la construcziun da l'hotel «Kursaal Maloja», il turissem e la construcziun d'implants electricas a partir dals onns 1950 sco er las midadas da la cuntrada perquai ch'ils prads e las palids na vegnan betg pli utilisadas da l'agricultura mainan ils visitaders puspè enavos en il temp preschent.

Guids a natira e cultura

«Maloja – eine Landschaftsentwicklung zwischen Natur und Kultur»: Il guid da l'exposiziun permanente declera l'origin da la cuntrada, ses svilup e la natira dinamica en il conturn da Malögia.

Dapi che las avnauns glazialas en vegnidas scuvidas vers la fin dal 19avel tschientaner en scienzias e laics adina puspè s'occupads cun la natira e la cuntrada da questa grondiusa regiun da pass e ses conturn. L'istorgia enturn Malögia sa lascha persequitar fin 300 milliuns onns enavos.

La natira e la cuntrada, las plantas ed ils animals, l'aua ed il glatsch han defini sur la gronda part dal temp il svilup. L'ultim temp è er l'uman entrà en acziun ed ha furmà, utilisà e per part er sur-explotà cun sias activitads ses conturn e cun quai er la cuntrada.

Il guid da l'exposiziun mussa co che tut questas influenzas ed intervenziuns sa manifesteschan en la cuntrada ed en ils spazis da viver. El tematisescha dentant er l'istorgia tranter preservar e sviluppar, tranter chamona d'acla e chasa da vacanzas, tranter traffic sur ils pass e visiuin d'ina citad alpina. El vulesc animar da far sez patratgs, da perscrutar, ma er da smirvegliar. Il guid po dentant er servir simplamain sco regardanza a l'istorgia fascinanta da la natira e la cuntrada da questa regiun u sco impuls per ulteriuras observaziuns en la regiun ed en auters lieus.

Tgi che pertschaiva las dimensiuns temporalas e localas che vegnan tematisadas en il guid, po mo anc dir cun l'artist Michael Günzburger: «Amez las muntognas essan nus mo anc nanins.»

«Maloja – Natur und Kultur einer Passlandschaft»: Malögia – nua che la natira e la cultura sa maschaidan e l'istorgia daventa visibla. Nua che la Bregaglia cumenza – e l'Engiadina. Tut quai vegn descrit en quest guid da set auturas ed auturs.

Las auas da l'Engiadina sbuccan en la Mar Naira, quellas da la Bregaglia en l'Adria – e quellas da la regiun al nord dal Pass Lunghin en la Mar dal Nord: Malögia amez è in sparta-ava traidubel.

Panorama da la Torre Belvedere vers Malögia ed il Lai da Segl. FOTO: ZIEGENBERG / CC BY-SA 4.0

La preschentaziun:

Dossier «Center da la natira Torre Belvedere».

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=3999
www.chatta.ch